

A Dél-afrikai Köztársaság tudományos akadémiaja (ASSAf)

Előzmények

A hollandok a 17. században, az angolok a 18. században telepedtek meg Dél-Afrikában. A 19. század második felében felgyorsuló brit gyarmatosítás nyomán megindult egy egységes dél-afrikai állam megszervezése. Ennek részeként került sor 1877-ben a Dél-Afrikai Filozófiai Társaság megalapítására, amely 1908-tól Dél-Afrikai Királyi Társaság néven folytatta működését. 1909-ben megalakult az angol nyelvű szervezet afrikaans párja is, a Dél-Afrikai Tudományos és Művészeti Akadémia. Ezek a szervezetek tulajdonképpen az 1910-ben létrejött Dél-afrikai Unió, majd a Dél-afrikai Köztársaság legfontosabb tudományos csúcsszerveinek számítottak. Ennek megfelelően mindkét tudományos társaság részt vállalt a tudományos elképzelések, gondolatok és ismeretek cseréjének előmozdításában, tudományos ülések és konferenciák szervezésében, a nemzetközi kapcsolatok és együttműködés kiépítésében, a magas színvonalú kutatások elismerésében, tudományos intézmények és folyóiratok megalapításában.

Bár a Királyi Társaság, valamint a Dél-Afrikai Tudományos és Művészeti Akadémia jelenleg is működik, az apartheid felszámolását követően a dél-afrikai tudományos élet egy teljesen új nemzeti akadémia létrehozását határozta el. Itt érdemes megjegyezni, hogy annak ellenére, hogy az Akadémia létrejöttének időpontjaként általában egyetlen dátumot, 1996-ot szoktak megjelölni, valójában helyesebb egy hosszabb, nagyjából egy évtizedes folyamatról beszélni. Ez a folyamat 1989-ben kezdődött, amikor a dél-afrikai nemzeti akadémia felállításának gondolata először megfogalmazódott, és 2001-ben, az ASSAf-törvény megalkotásával zárult le.

Szerkezet

Az Akadémiát egy tizenhárom tagú Tanács irányítja, amelynek tizenkét tagját az akadémiai tagok választják, a tizenharmadik tagot pedig a miniszter delegálja. Az Akadémiának öt tisztségviselője van: az elnök és a két alelnök, a főtitkár és a gazdasági vezető. A Tanács elnöke az Akadémia elnöke, elnökhelyettese az Akadémia egyik alelnöke.

A Tanács mandátuma négy évre szól, és évente legalább négy alkalommal ülésezik. Az egyes ülések között az Akadémia ügyeit a Végrehajtó Bizottság intézi. A Végrehajtó Bizottság mellett a Tanács még két állandó bizottsággal rendelkezik: a Humánpolitikai, illetve az Ellenőrző Bizottság. A Végrehajtó Bizottság az öt tisztségviselőből áll, elnöke az Akadémia elnöke.

Tagság

Az Akadémia első száz tagját – a különböző tudományos szervezetek bevonása mellett – 1995-ben választották meg. Jelenleg az Akadémiának közel több mint 650 tagja van, akik tizenegy tudományterületen tevékenykednek (agrártudományok, földtudományok, gazdaságtudományok, oktatástudomány, orvostudományok, bölcsészettudományok, biológiai tudományok, matematika, fizika, szociológia és műszaki tudományok).

Kétféle akadémiai tagság létezik: rendes és tiszteleti tagság. A rendes tagság a 70. év betöltésével emeritus tagsággá alakul át. Az emeritus tag mentesül az éves akadémiai tagdíj megfizetése alól, egyébként azonban jogai változatlanok maradnak. A tiszteleti tagokat nem terheli tagdíjfizetési kötelezettség, és minden olyan tevékenységben részt vehetnek, amelyet számukra az akadémiai előírások lehetővé tesznek. Sem a rendes, sem a tiszteleti tagságnak

nem feltétele a helyben lakás, azonban a tudományos pályafutás egy – meghatározó – részének a Dél-Afrikában eltöltött időhöz kell kötődnie.

Rendes tagokat minden évben a tagjelölési eljárás során lehet állítani. A jelöltet legalább négy tagnak kell ajánlania, akik közül legalább kettőnek személyes ismerettel kell rendelkeznie a jelölt személyiségéről, illetve kutatási területéről, valamint tudományos tevékenységének jelentőségéről. Tiszteleti tagokat minden évben lehet ajánlani. Tiszteleti tagok esetében formai követelmény az, hogy egy tag ajánljon, és az ajánlást még két tag támogassa.

Mind a rendes, mind pedig a tiszteleti tagokat – titkos szavazással – a Tanács választja meg.

Díjak

Korábban mind a Királyi Társaság, mind a Tudományos és Művészeti Akadémia megalapította saját díjait (ezek többsége még ma is létezik). Az ASSAf-nak megalakulását követően saját elismeréseit is létre kellett hoznia. A legfontosabb akadémiai díjak jelenleg a következők:

ASSAf Tudomány a Társadalomért aranyérem, amelyet 2003-ban létesítettek, és jelenleg a dél-afrikai tudományos élet legmagasabb elismerésének számít. Évente legfeljebb két személynek ítélhető oda.

Az Afrikai Unió és a Fejlődő Országok Világakadémiája (TWAS) által alapított *Fiatal Tudósok Nemzeti Díját* az ASSAf kezeli, és 2006 óta adják át Dél-Afrika kiemelkedő fiatal tudósainak. A díjazottnak 40 év alattinak kell lennie, Dél-Afrikában kell élnie és dolgoznia, valamint rendelkeznie kell nemzetközi tudományos publikációkkal is.

ASSAf Bölcsészettudományi Könyvdíjat tudományos igénnyel megírt ismeretterjesztő művek szerzői kaphatják, arra tekintettel, hogy könyvük jelentős mértékben hozzájárult a humán tudományok témájának megértéséhez. A díjat három évvel a jelölést megelőzően megjelent munkákért ítélik oda.

Magyar vonatkozások

Bár az Akadémia egy fiatal ország új intézményének tekinthető, érdemes megemlíteni, hogy a dél-afrikai brit gyarmatokon korán, már a 19. században megjelentek a magyarok. Az ország adottságai miatt többnyire kétkézi munkások érkeztek, de – különösen a II. világháborút követően – több tudós is itt kezdett új életet. Közülük a legismertebb talán az egyik legjelentősebb magyar földrajztudós, Cholnoky Jenő legidősebb fia, *Cholnoky Béla* (1899-1972) algológus volt, aki új hazájában nemcsak kiteljesítette, hanem nemzetközi jelentőségűvé is tette a kovamoszatok (*Bacillariophyceae*) kutatását.

Domaniczky Endre